

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ: ПЕДАГОГІКА**

2(31)' 2023

**ЗАСНОВАНИЙ
У ВЕРЕСНІ 2008 РОКУ**

ВИХОДИТЬ ДВІЧІ НА РІК

**ЗАПОРІЖЖЯ
2023**

УДК 378 (066)
ББК 74.58
Н 34

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- ВЕНЦЕВА Надія** – доктор педагогічних наук, професор кафедри менеджменту та адміністрування, Бердянський державний педагогічний університет (Україна);
- ВОРОВКА Маргарита** – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та педагогічної майстерності, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);
- КОЛЕВА Красимира** – доктор філології, лектор, Шуменський університет «Єпископ Костянтин Преславський» (Республіка Болгарія);
- КОНОВАЛЕНКО Тетяна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання германських мов, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);
- КРУГЛИК Владислав** – доктор педагогічних наук, професор кафедри інформатики і кібернетики, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);
- КУЧАЙ Тетяна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (Україна);
- ЛЯПУНОВА Валентина** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);
- МАКСИМОВ Олександр** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри неорганічної хімії та хімічної освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);
- НЕЧИПОРЕНКО Валентина** – доктор педагогічних наук, професор, ректор, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Україна);
- ПАВЛЕНКО Анатолій** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Україна);
- ПОЗДНЯКОВА Олена** – кандидат педагогічних наук, проректор, доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Україна);
- ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Елліна** – доктор соціологічних наук, професор, проректор з навчальної роботи, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Україна);
- СЕГЕДА Наталя** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна);
- ФУНТИКОВА Ольга** – доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти, Маріупольський державний університет (Україна);
- ЦОКУР Ольга** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри романо-германської філології і методики викладання іноземних мов, Міжнародний гуманітарний університет (Україна);
- ШЕВЧЕНКО Юлія** – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна)

РЕДАКЦІЯ

Головний редактор
СЕГЕДА Наталя

Заступник головного редактора
КОНОВАЛЕНКО Тетяна

Відповідальний редактор
ДУБЯГА Світлана

Редактор-перекладач
БАРАНЦОВА Ірина

Коректор
МАДЕНОВА Олена

Комп'ютерна верстка
ОДНОРОГ Тетяна

Адреса редакції
вул. Наукового містечка, 59,
м. Запоріжжя, Запорізька область,
Україна, 69000
e-mail: pedagogy@mdpu.org.ua

Присвячений актуальним проблемам гуманітаризації і гуманізації освіти. Автори розглядають освітні феномени та явища у філософсько-антропологічному вимірі, порушують проблеми творчого розвитку суб'єктів навчання і виховання, висвітлюють концептуальні позиції та експериментальні методики щодо вдосконалення сучасної педагогічної освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького протокол № 8 від 27.12.2023 р.

<http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv>

Входить до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з педагогічних наук (спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 014 Середня освіта, 015 Професійна освіта відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 №886.
<http://nfv.ukrintei.ua/view/5b1925e27847426a2d0ab4b6>

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 14524-3495Р від 15.09.2008 р.
Свідоцтво про державну перереєстрацію
КВ № 22131-12031 ПР від 16.05.2016 р.

© Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2023

ЗМІСТ**ОСВІТА У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ**

Баранцова Ірина	
Міжкультурний діалог як основа міжкультурної освіти	7
Вертель Антон	
Теорія прив'язаності Джона Боулбі як альтернатива психоаналітичним уявленням про ранній соціально-емоційний розвиток дитини.....	17
Ю Сесілія В., Аткинсон Пол	
“На плечах велетнів”: сталий мистецький діалог	25
Гапотій Віктор, Шевченко Савелій, Сербасва Дар'я	
Знання права як умова боротьби з правовим нігілізмом	35
Житнік Тетяна	
Рекомендації для педагогічних працівників та батьків щодо педагогічної підтримки дітей раннього віку у надзвичайних ситуаціях	41
Кирієнко Олександр, Мединський Сергій	
Ретроспектива становлення громадських організацій США, пов'язаних із формуванням здоров'язберезувальних компетентностей дорослого населення.....	48
Кривонос Ірина, Лемещенко-Лагода Вікторія	
Актуальні аспекти викладання іноземної мови в умовах війни в Україні.....	55
Ляпунова Валентина, Негрій Ірина	
Національна ідентичність та можливості її формування засобами мистецтва у дітей старшого дошкільного віку	61
Солонська Альона	
Структура феномену патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.....	70

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Дьоміна Владислава, Дубяга Світлана	
Наочність як засіб підвищення пізнавальної активності дошкільників із порушеннями слуху ..	77
Канарова Ольга, Кузнєцова Аліна	
Музично-дидактичні ігри та їх значення у розвитку музично-ритмічних здібностей дітей молодшого дошкільного віку	84
Ковальова Ольга, Мартинова-Ганецька Тетяна	
Діти з особливими освітніми потребами та їх обдарованість	90
Свириденко Ганна	
Розвиток художньо-естетичних інтересів учнів з тяжкими порушеннями мовлення на уроках музичного мистецтва	97
Таган Людмила	
Кінезіологічні вправи в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	103

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Багрій Тетяна	
Мотиваційний аспект музично-виконавської підготовки майбутнього педагога-музиканта.....	109
Бакіко Ігор, Файдевич Володимир, Ковальчук Володимир	
Особливості робочої програми з навчальної дисципліни «Фізичне виховання» для бакалаврів	114
Дюжикова Тетяна, Ніколаєва Юлія, Дюжикова Юлія	
Особливості навчання здобувачів охорони праці в умовах дистанційної освіти	119
Максимов Олександр, Кулик Ірина, Дюжикова Юлія	
Когнітивні задачі – ключова складова тексту уроків інтегрованих курсів з природничих наук	126

Мільчевська Ганна, Ципак Вікторія	
Виправлення порушень мовлення у дітей дошкільного віку у проявах дизартрії.....	131
Негрій Ольга	
Використання інформаційно-комунікативних технологій на музичних заняттях у закладах дошкільної освіти	138
Переверзєва Олена	
Методи і прийоми оптимізації диригентсько-хорової підготовки вчителя музичного мистецтва в умовах формальної і неформальної освіти.....	145
Таган Людмила, Теплякова Оксана	
Важливість консультації логопеда для батьків дітей раннього та дошкільного віку.....	156
Шевченко Юлія	
Сучасна технологія надання допомоги та підтримки дітям з порушеннями слуху.....	162

АСПІРАНТСЬКІ СТУДІЇ

Рутковський Максим	
Форми організації класу на уроках англійської мови.....	167
Мазур Світлана	
Формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій.....	178
Відомості про авторів	183

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 373.2.091.33-028.22:616.28-009

НАОЧНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Владислава Дьоміна, Світлана Дубяга

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розкрито роль наочності у процесі засвоєння знань дошкільниками з порушеннями слуху, запропоновано основні етапи формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами, охарактеризовано їхню мету. Також представлено три освітні напрями та їхні завдання, актуалізовано використання наочних засобів навчання на заняттях відповідних освітніх напрямів. Також автором статті запропоновано оцінку ефективності методику формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання.

Період дошкільного дитинства є періодом подальшого інтенсивного сенсорного розвитку – вдосконалення його орієнтування у зовнішніх якостях та відношеннях предметів і явищ, у просторі та в часі, оволодіння новими діями сприймання, які дозволяють більш повно осягати навколишній світ. Все це необхідно враховувати у процесі навчання нечуючих та слабочуючих дітей, слід широко застосовувати наочний матеріал та вміти добирати його відповідно до особливостей зорового сприймання дітей цієї категорії. У навчанні дошкільників із порушеннями слуху використовуються спеціальні види наочності і способи подачі матеріалу, які практично опредмечують всю інформацію, що передається. Використання наочності на заняттях має велике значення для підвищення пізнавальної активності та якості засвоєння дітьми дошкільного віку з порушеннями слуху навчальної інформації.

Ключові слова:

наочність; наочні засоби; пізнавальна активність; дошкільник; порушення слуху.

Resume:

Domina Vladyslava, Dubiaha Svitlana. Visualization as a means of increasing the cognitive activity of preschool children with hearing impairment.

The article reveals the role of visualization in the process of knowledge acquisition by preschoolers with hearing impairments, presents the main stages of the formation of cognitive activity of preschoolers with hearing impairments through visual means, and reveals their purpose. Three educational areas and their tasks are also presented, the use of visual aids in the classes of the relevant educational areas is disclosed. The author of the article also gives an assessment of the effectiveness of the method of forming the cognitive activity of preschool children with hearing impairment using visual teaching aids.

The period of preschool childhood is a period of further intensive sensory development - improving one's orientation in the external qualities and relationships of objects and phenomena, in space and time, mastering new actions of perception that allow a more complete perception of the surrounding world. All this must be taken into account in the process of teaching deaf and hard-of-hearing children, visual material should be widely used and be able to select it according to the peculiarities of the visual perception of children of this category. In the education of preschoolers with hearing impairments, special types of visualization and methods of presenting material are used, which practically objectify all the information transmitted. The use of visualization in classes is of great importance for increasing cognitive activity and the quality of assimilation of educational information by preschool children with hearing impairments.

Key words:

visibility; visual aids; cognitive activity; preschooler; hearing impairment.

Постановка проблеми. Період дошкільного дитинства є періодом подальшого інтенсивного сенсорного розвитку – вдосконалення його орієнтування у зовнішніх якостях та відношеннях предметів і явищ, у просторі та в часі, оволодіння новими діями сприймання, які дозволяють більш повно осягати навколишній світ. Все це необхідно враховувати в процесі навчання нечуючих та слабочуючих дітей, слід широко застосовувати наочний матеріал та вміти добирати його відповідно до особливостей зорового сприймання дітей цієї категорії.

У навчанні дошкільників із порушеннями слуху використовуються спеціальні види наочності і способи подачі матеріалу, які практично опредмечують всю інформацію, що передається. Використання наочності на

заняттях має велике значення для підвищення пізнавальної активності та якості засвоєння навчальної інформації дітьми дошкільного віку з порушеннями слуху.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, глухота і зниження слуху діагностуються у 2–3% новонароджених, у віці 18 років – у 5% молодих людей. Щороку в Україні народжується близько 400 дітей з тяжким порушенням слуху (*Навчання дітей...*, с. 7).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні особливості навчання та виховання дітей дошкільного віку з порушенням слухової функції розкривали у своїх роботах такі провідні вчені радянського періоду, як Р. Боскіс, П. Гальперін, Л. Занков, Б. Корсунська,

Е. Леонгард, Л. Нейман, Ф. Рау, Т. Розанова, І. Соловйов, Н. Слезіна та ін.

Дослідження цих учених розкривають методологічні основи психофізичного розуміння природи порушень слуху, основні психолого-педагогічні умови, які спрямовані на підвищення якості розумового розвитку дошкільників із порушеннями слуху.

Видатні науковці минулого століття (Н. Белова, Р. Боскіс, Б. Корсунська, Н. Рау та ін.) зазначали необхідність максимально раннього надання педагогічної допомоги та відповідно раннього бінаурального слухопротезування. Але на сучасному етапі розвитку сурдопедагогіки у спеціальній психолого-педагогічній літературі ще недостатньо висвітлені можливі шляхи підвищення ефективності навчання та пізнавальної активності дошкільників із порушеннями слуху

На сьогодні серед сучасних українських вчених, які займаються проблемами навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку з порушенням слуху слід зазначити таких, як В. Жук, О. Круглик, С. Кульбіда, В. Литвинова, С. Литовченко, Н. Максименко, Л. Малина, О. Таранченко, О. Федоренко, Л. Фомічова, В. Шевченко та ін. Аналіз літературних джерел з проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху показав, що станом на сьогодні більшість українських вчених (В. Жук, Н. Компанець, С. Литовченко, І. Луценко, В. Суржанська, О. Таранченко, О. Федоренко, Л. Фомічова та ін.) вказують на значення розвитку пізнавальної активності дитини з порушеннями слуху саме в період дошкільного віку.

У результаті аналізу наукових робіт ми дійшли висновку, що пізнавальна активність – це потреба дитини в пізнавальній діяльності, активному прояві інтересу до довкілля, самої себе, людей, предметів, об'єктів, яка приносить їй задоволення.

Для того, щоб забезпечити нечуючих та слабочуючих дошкільників повноцінними знаннями, необхідно правильно поєднувати у процесі навчання слово та наочність. Словесне пояснення, яке не підкріплене наочними та конкретними образами, не може забезпечити формування у дошкільників із порушеннями слуху глибоких та міцних знань. Питання визначення ефективності наочності у навчанні дошкільників із порушеннями слуху та її корекційна спрямованість не було повною мірою досліджено науковцями, тому воно є на сьогодні актуальним та потребує подальших наукових розвідок.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка ефективності методики формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчаючи дітей розпізнавати та описувати предмети, необхідно декілька разів підряд застосовувати різні екземпляри одного й того ж об'єкта. Тільки в цьому випадку буде забезпечена як активна робота мислення дитини, так і справжнє навчання розпізнаванню ознак та найменуванню предметів.

На перших етапах навчання використовуються, головним чином, предметні малюнки як посібники для розвитку мовлення, для накопичення словника. Спочатку малюнки співвідносять з тими предметами, які на них зображені. В подальшому – слугують наочною опорою слова, коли предмета вже нема. Під малюнком легше, зручніше дати підпис-назву для наступного запам'ятовування слова. Дуже обережно слід підходити до малюнків, які зображають дію. Ними можна користуватись лише тоді, коли назву відповідної дії діти знають у наказовому тоні.

З розширенням у нечуючих дітей кола уявлень, елементарних понять і мовленнєвих можливостей, з розвитком навичок читання і розуміння тексту до оповідань, які описують особистий досвід дитини, додаються розповіді, які розширюють цей досвід. Залучаючи різні засоби наочності: натуральні предмети, іграшки, ілюстрації, зображення дій, педагог веде розповідь, фіксуючи при цьому відповідний текст на дошці. З цією метою можна використовувати ляльковий, тіньовий театр, мультфільми та кінофільми. Після того, як педагог складе таким чином текст розповіді, діти його читають, переказують, розбирають із запитаннями, тобто працюють з ним так, як з матеріалом для читання.

Під час занять бажано використовувати реальні предмети та яскраві іграшки великих розмірів. Адже реальний об'єкт й маніпулювання ним краще активізує пізнавальну активність дошкільника. У процесі проведення заняття, режимних моментів, на практичному рівні оперуючи цими предметами, діти засвоюють назви іграшок, одягу, меблів тощо, відбувається збагачення словникового запасу, уточнення уявлень про знайомі предмети та їхні властивості.

Активність дітей вимагає, щоб іграшка була такою, з якою можна відповідно активно діяти. Особливе значення має колір та форма іграшки; такі предмети насиченого, контрастного кольору

посилують художню виразність та привертають увагу дитини.

Коротко розглянемо види іграшок, які використовуються на заняттях:

- образні (сюжетні): ляльки-немовлята, анімалістичні іграшки, іграшкові предмети побуту; фігурки людей; елементи рослинного світу;
- технічні;
- ігрові будівельні матеріали, конструктори;
- дидактичні ігри;
- музичні іграшки;
- іграшки для рухливих та спортивних ігор;
- іграшки для театралізованої діяльності.

Разом з використанням реальних іграшок та предметів в процесі заняття варто застосовувати яскраві картинки великого формату, без дрібних деталей, які б могли відволікати дітей. При демонстрації посібників використовують дошку, фланелеграф. Картини повинні бути різних розмірів із реалістичним, яскравим зображенням, що викликає у дошкільників реальне сприйняття дійсності, наприклад різноманітні картини видавництва «Ранок».

Отже, використання наочності робить заняття дошкільників із порушеннями слуху більш доступним та ефективним, розвиває увагу та мислення, допомагає глибшому засвоєнню мовленнєвого матеріалу.

Методика формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання передбачала послідовну етапність цього процесу:

I етап – пропедевтичний – створення доброзичливої атмосфери, мотивації до занять з використання наочних засобів навчання;

II етап – когнітивно-розвивальний – розвиток психічних процесів дитини, стимулювання пізнавальної активності у процесі занять;

III етап – комунікативно-мовленнєвий – розвиток комунікативно-мовленнєвої діяльності, задоволення потреби у спілкуванні у процесі навчання з використанням наочних засобів навчання;

IV етап – емоційно-регуляторний – розвиток психоемоційної сфери дитини. На цьому етапі забезпечується позитивне емоційне стимулювання за допомогою наочних засобів навчання, заохочення до виконання завдань.

Слід зазначити, що процес формування пізнавальної активності дошкільників із порушеннями слуху наочними засобами навчання спрямований на реалізацію мети, що синтезує в собі основні цілі навчання у спеціальних дошкільних закладах, які висуваються до освітньо-виховного процесу дошкільника з порушенням слуху.

Метою пропедевтичного етапу є створення доброзичливої атмосфери та мотивація до занять. На когнітивно-розвивальному етапі стимулюються пізнавальні інтереси дитини у процесі занять з використання наочних засобів навчання. На комунікативно-мовленнєвому етапі відбувається цілеспрямований розвиток комунікативно-мовленнєвої діяльності у процесі занять. На емоційно-регуляторному етапі здійснюється розвиток психоемоційної сфери дитини, задовольняється потреба у спілкуванні, позитивне емоційне стимулювання за допомогою наочних засобів навчання.

Розкриємо особливості використання наочності як засобу підвищення пізнавальної активності дошкільників із порушеннями слуху відповідно до таких освітніх напрямів базового компоненту дошкільної освіти (*Базовий компонент...*, 2021).

- мовлення дитини;
- дитина у сенсорно-пізнавальному просторі;
- дитина у природному докільлі.

1. Освітній напрям «Мовлення дитини». На психічний розвиток дитини з порушеннями слуху впливає розвиток мовлення. На заняттях з розвитку мовлення передбачається знайомство з предметами, уточнення уявлень, накопичення, закріплення й активізація словника дітей, робота над значенням слова. В основу занять закладаються вправи на спеціально підбраному матеріалі, у процесі яких дітей підводять до первинних узагальнень.

Важливою умовою ефективного мовленнєвого розвитку є використання наочних засобів навчання під час побудови освітнього процесу з нечуючими дітьми дошкільного віку, бо саме наочність забезпечує осмислення дітьми певних понять та ситуацій. Весь освітній процес дитини відбувається в різних видах гри з використанням наочних засобів: іграшок, малюнків, дидактичного матеріалу, натуральних об'єктів тощо.

Для підвищення ефективності роботи з роздатковим наочним матеріалом потрібна чітка цілеспрямованість діяльності дітей з порушеннями слуху, яка досягається перш за все визначенням мети або завдань роботи. Ця мета може бути вузькою, для кожного етапу заняття своєю, яка відповідає структурі діяльності педагога і дітей. Так, перед вивченням нової теми роздатковий матеріал використовується з метою утворення у дітей конкретних уявлень про предмети, явища, що вивчаються, фіксацією їхніх властивостей, ознак як наслідків впливу певних причин. Для визначення причин цих фактів перед дітьми ставлять пізнавальні завдання, які вони повинні виконати. Якщо ці завдання діти не можуть

виконати, створюється певна проблемна ситуація. Пояснення вчителя в такій ситуації ефективно сприймаються і усвідомлюються дітьми.

Також необхідно застосувати роздатковий матеріал у процесі пояснення для ілюстрування явищ або фактів. Основним методичним прийомом у таких умовах є постановка пізнавального завдання у відповідності до мети заняття. Наприклад: «Якого кольору листя на стеблах різних дерев?». Якщо можливо, пізнавальні завдання формують у вигляді проблеми, яка створює проблемну ситуацію. Цей прийом примушує дітей з порушеннями слуху уважніше приглядатися до об'єктів, звертати увагу на непомітні з першого погляду ознаки і деталі, аналіз яких сприяє осмисленню матеріалу.

Для роботи з навчання зв'язного монологічного мовлення (зв'язної розповіді) у дошкільників із порушенням слуху використовуються наступні види діяльності:

1. Розповідь-опис виконаного доручення.
2. Розповідь про здійснену роботу.
3. Розповідь із життя дітей у групі.
4. Опис окремих об'єктів: предмета, тварини, людини, квітки, рослини, приміщення.
5. Розповідь про здійснені прогулянки, спостереження, екскурсії.
6. Розповідь на основі побаченого мультфільму, відеофільму, лялькової вистави.
7. Розповідь за малюнком або серією малюнків.
8. Розповідь на основі адаптованого тексту з творів художньої літератури (Дробот, 2013).

Так, наприклад, дієвим джерелом накопичення словникового запасу є бесіди за сюжетними малюнками і за серією малюнків, які складають розповідь. Розглядаючи з дитиною сюжетний малюнок, з'ясовують з нею назви предметів та дійових осіб. З'ясовують, чим займаються зображені на малюнку персонажі, у що вони одягнені, якими знаряддями користуються.

Слід використовувати ілюстровані книжки для дошкільників (Іванюшева, 2020). На початковому етапі навчання казкові сюжети не зрозумілі дітям з бідним словниковим запасом. Тому дитячі книжки спочатку використовують для позначення дійових осіб, предметів і явищ, зображених на малюнку. Пізніше можна придумати полегшений текст, який буде доступний дитині.

Зв'язне монологічне мовлення в умовах навчання відпрацьовується на спеціальних заняттях в трьох основних видах: опис, розповідь, розмірковування. Відповідно до програмових вимог діти з порушеннями слуху навчаються послідовно описувати предмети, тварин, людей. Надаючи дітям певні опори (деякі питання, символи-вказівники на різні ознаки, зразки опису та інше), педагог навчає виділенню і словесному оформленню суттєвих ознак, навчає вгадувати предмет за його описом, доповнювати опис, відхиляти несуттєве із поданого опису. Коли дитина описує, до прикладу, фрукти й овочі, вона повинна позначити форму, колір, розмір, смак, де росте та інше. Якщо дитина описує іншу дитину, яка зображена на малюнку, то позначає її стать, вік, зовнішній вигляд (зріст, вираз обличчя, колір волосся та інше), одяг.

Методика навчання зв'язного мовлення дошкільників відрізняється від шкільної методики більшою залежністю від зразка, збільшенням опорних моментів та їх варіативністю (різного роду підказки: зразки фраз, нагадування про ознаки, вибір відповідей з ряду запропонованих та інше), видозміненням наочності в межах однієї навчальної ситуації (сюжетний малюнок доповнюється новими елементами – наклеюються фігурки, вирізаються картинки та інше), використанням ігрових прийомів (інсценізується зміст, імітуються дії, щось угадується, створюються смішні ситуації та інше). Головний акцент у пошуках методів та прийомів навчання дітей з порушеннями слуху ставиться на розвиток мотивації – від ігрової до навчальної.

2. Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». Важливе значення для пізнавального розвитку дітей має формування у них елементарних математичних уявлень, які умовно можна поділити на дві складові – обстеження предметних фактів та явищ і формування системи логіко-пізнавальних дій. Це вказує на те, що процес формування елементарних математичних уявлень відбувається на основі виконання дітьми певних дій з різними наочними матеріалами. А тому метою педагога має бути не стільки озброєння нечуючих дітей певною кількістю математичних знань (множини, величини, форми, орієнтування у просторі та в часі тощо), скільки формування у них основних видів пізнавальних дій – практичних, сенсорних, мисленневих, за допомогою яких визначаються, усвідомлюються, узагальнюються елементарні математичні уявлення.

Доведено, що пасивне сприймання наочних посібників не забезпечує чітких, конкретних

уявлень. Зорове сприймання слід закріплювати самостійною роботою дітей на дидактичному матеріалі. Лише за умов поєднання зорових сприймань, наочних посібників та самостійної роботи на дидактичному матеріалі можна отримати конкретні уявлення про матеріал, що вивчається.

Роздатковий матеріал у закладах дошкільної освіти для нечуючих і слабочуючих має велику педагогічну цінність. З його допомогою посилюється інтерес до вивчення математичного матеріалу, розвивається активність під час засвоєння знань і навичок з формуванням математичних понять та виховуються навички самостійної роботи (Дьоміна, 2021).

У процесі організації наочності для формування математичних понять доцільно мати наступний мінімум наочних посібників і дидактичного матеріалу.

1. Посібники для навчання лічбі та математичним діям.
2. Посібники для формування уявлень про величину, простір, час та орієнтування у просторі.
3. Посібники для вивчення геометричного матеріалу і проведення вимірювальних робіт.
4. Посібники усної лічби.
5. Посібники при навчанні вирішенню задач.
6. Набори різних натуральних предметів – палички, гудзики, кубики, олівці тощо.
7. Набірне полотно і комплекти дидактичного матеріалу до нього.
8. Цифрові таблиці для вивчення чисел від 1 до 20 та окремо таблички з назвами чисел.
9. Набори однорідних предметів різних за розміром і кольором.
10. Набори плоских геометричних фігур різних за розміром і кольором з табличками до них.
11. Ілюстративні малюнки для визначення величин і таблички з назвами величин.
12. Моделі геометричних тіл (куля, куб, брус, піраміда) і таблички.

Дидактичний матеріал та предметні ситуації, які використовуються для розкриття математичних відношень й утворення у дошкільників вмінь та навичок, можуть мати багато варіантів. Ефективне засвоєння математичних понять та їх системи може бути забезпечене лише за умови сформованості у нечуючих дітей узагальнених способів дій з математичними об'єктами (*Навчання дітей...*, 2019).

Отже, робота над формуванням елементарних математичних уявлень у закладі дошкільної

освіти стає міцним підґрунтям для наступного навчання нечуючих математиці у школі, а здобуття знань, умінь та навичок стає доступним усім завдяки наочній, конкретній основі та особистій практичній діяльності дошкільників.

3. Освітній напрям «Дитина у природному довкіллі». Довкілля – це те середовище, через пізнання якого здійснюється розумовий розвиток дошкільника з порушеннями слуху. У чуттєвому відображенні довкілля першочергову роль відіграє зоровий аналізатор, а також органи дотику, нюху, слуху. Однак, останній у таких дітей функціонує недостатньо (Марчук, 2003).

Вивчення довкілля посідає провідне місце у навчальній програмі закладів дошкільної освіти для дітей з порушеннями слуху. Т. Марчук, вивчаючи проблему «Довкілля» вказує на те, що завдяки навчанню, спрямованому на засвоєння початкових знань про предмети побуту, природу, життя людей відбувається загальний розвиток, що стає фундаментом для засвоєння знань з інших предметів, формується особистість дитини (Марчук, 2003).

На заняттях з ознайомленням із природним довкіллям формують системи понять при діях-маніпуляціях з різноманітними предметами та іграшками. Діти виконують ті дії з іграшками, які вони бачать у житті: порівнюють предмети з їхніми зображеннями, виконують однакові дії з різними предметами.

Молодших дітей знайомлять з предметами побуту, їхніми призначенням і діями з ними. Педагог демонструє одяг для дорослих, дітей, ляльок, навчає правильно одягати, знімати, складати та ін. У дидактичних та сюжетних іграх одягають та роздягають ляльок, випрасовують їхній одяг. При послідовному ознайомленні з предметами навколишнього оточення діти навчаються виокремлювати деталі та елементи предметів, порівнюють та групують їх за різними ознаками, визначають сферу їхнього використання. Таким чином, у процесі пізнання навколишнього світу у нечуючого дошкільника розвиваються сприймання, мислення, пам'ять, увага, розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, класифікація.

Велике значення для життя дитини має знайомство з живою природою: з тваринами і рослинами, їхнім зовнішнім видом, умовами життя, доглядом за ними, поведінкою тварин. Молодших нечуючих дітей знайомлять зі свійськими тваринами, за деякими з яких вони можуть спостерігати (Шевченко, 2016). Потім здійснюється і знайомство з тваринним світом, який виходить за межі оточення дитини (лисиця, ведмідь, вовк, слон та ін.). Проводячи спостереження в природі, діти знайомляться з рослинами, навчаються помічати зміни в

природі в різні пори року. В програмі для дошкільників середнього та старшого віку дані за різними темами розширюються, систематизуються і узагальнюються. Уточнюється інформація про зовнішній вид і сферу використання предметів побуту, встановлюється зв'язок між призначенням предмета, його будовою і матеріалом, з якого він зроблений.

Отримання та засвоєння знань про природне довкілля дітьми з порушеннями слуху відбувається у нерозривному зв'язку з наочними матеріалами: з іграшками, макетами, предметами побуту, натуральними екземплярами рослинного світу, картинами та фотографіями, документальними фільмами і комп'ютерними програмами (програма «Живий звук»), з тваринами у «живому куточку».

Складовою частиною процесу формування мовленнєвої здібності в дітей з порушеннями слуху є розвиток символізації. Різного роду символи, які використовують як спеціально розроблені знаки, дуже важливі для наступного засвоєння словесних значень і для сприймання графічної форми слова. Кількість символів, схематичних малюнків, які позначають час, місце дії, зміст діяльності, погоду, пори року, наявність учасників діяльності і багато чого іншого, може за етапами ускладнення змісту навчання зростати до безмежності.

Умовними схематичними малюнками нечуючі діти позначають щоденно свої спостереження за погодою на настінному календарі. Це допомагає їм в подальшому під час словесного опису погоди і в житті, і на картині. Різна символіка, яка використовується в реальному життєвому оточенні, також стає предметом уваги дітей і пояснюється педагогом: різні знаки на вулиці, в метро, в магазинах та інше.

Різні повідомлення, інструкції, розповіді педагога, як правило, супроводжуються малюнками, фігурами на фланелеграфі, різними умовними позначками, імітацією дій, предметами-замінниками. Всі ці умовні об'єкти, які допомагають осмислити словесний зміст ситуації, використовуються паралельно з відповідними словами, підводять до розуміння ролі слів, які поступово самі починають виконувати функцію позначення.

Нечуючому дошкільнику необхідно забезпечити активне сприймання тих особливостей предметів та явищ, з якими він

постійно зустрічається і назви яких повинні складати зміст їхнього навчання мовленню. У процесі накопичення слів, у безпосередньому спілкуванні діти уточнюють отримані за допомогою досвіду уявлення і підводяться до первинних узагальнень, що прискорює процес формування понять у нечуючого дошкільника, сприяє швидкому включенню слова в живе спілкування дитини.

Таким чином, місце роздаткового матеріалу на заняттях у закладах дошкільної освіти і мета його застосування різні. Загальнодидактична структура цього методу містить наступні елементи: визначення мети і завдань роботи – відтворення опорних знань і вмінь – їх корекція – попереднє ознайомлення дітей із необхідним змістом матеріалу – постановка пізнавальних завдань чи проблеми – розгляд об'єктів, вирішення проблеми – розкриття зв'язків і відношень – контроль педагога за діями дітей і надання їм необхідної допомоги – корекція педагогом знань – висновки.

Висновки. Спеціальна система наочності забезпечує поступовий перехід від наочно-чуттєвого сприймання до узагальненого, абстрактного мислення. Тому зрозумілі нові вимоги до наочності, які повинні спрямовувати думку дитини від конкретного до загального, від явища до його сутності, від різноманіття явищ до їхніх закономірностей. Важливо, щоб у наочних засобах чітко виокремлювались їхні основні суттєві сторони та ознаки, на яких педагог повинен концентрувати увагу дітей у процесі навчання. Тому не слід використовувати наочності, які мають багато деталей, що відволікають увагу від основних якостей та ознак предметів, що вивчаються та які не мають прямого відношення до головного питання у вивченні предмета або явища. Формування словесного образу відбувається на основі наочного матеріалу. Постійний перехід від словесного матеріалу до наочності й навпаки впливає на ефективність формування образів. Уся наочність – корекційна, тому що має великий вплив на формування і уточнення життєвих понять, застосовується під час корекції слухового сприймання, вимови слів, фраз і речень. Пізнавальна спрямованість наочних посібників, їхня яскравість, образність та естетичність стає засобом стимуляції дошкільників до пізнання оточуючого, їхнього всебічного розвитку та розкриття потенціалу дитини.

Список використаних джерел

- Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Державний стандарт дошкільної освіти. (Нова редакція). Наказ МОН № 33 від 12.01.2021 р.
 Діти з порушеннями слуху: крок за кроком від діагностики до інклюзії: посібник для фахівців та

References

- Basic component of preschool education in Ukraine. (2021). State standard of preschool education. (New edition). Order of the Ministry of Education and Culture No. 33 dated January 12. [in Ukrainian]
 Children with hearing impairment: step by step from

- батьків. (2013). А. А. Колупаєва, & Б. С. Мороз (Ред.). Київ. 104 с.
- Дробот, О. (2013). *Навчання розповіді як складової мовленнєвої компетенції глухих дітей дошкільного віку*. Лабораторія жестової мови. С. 198–209.
- Дьоміна, В. І. (2021). Особливості сформованості рівня пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя. С. 115–117.
- Іванюшева, Н. (2020). Роль дитячої пізнавальної книжки для нечуючої дитини. *Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості*. 1, 4–6.
- Марчук, Т. О. (2003). Особливості засвоєння глухими дошкільниками програмового матеріалу з розділу «Довкілля». *Дефектологія*. 3 (29), 39–41.
- Навчання дітей із порушеннями слуху: навчально-методичний посібник* (2019). С. В. Кульбіда та ін. (Ред.). Харків. 216 с.
- Шевченко, В. (2016). Організація ігрової діяльності дітей з порушеннями слуху в дошкільному закладі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 7 (2). Кам'янець-Подільськ. С. 438–447.
- diagnosis to inclusion: a guide for professionals and parents. (2013). A. A. Kolupaeva, & B. S. Moroz (Eds.). Kyiv. 104 p.
- Drobot, O. (2013). Teaching storytelling as a component of speech competence of deaf preschool children. *Laboratory of sign language*. P. 198–209. [in Ukrainian]
- Diomina, V. I. (2021). Peculiarities of the formation of the level of cognitive activity of preschool children with hearing impairment. *Educational and cultural and artistic practices in the context of Ukraine's integration into the international scientific and innovative space: theses of reports of the II International Scientific and Practical Conference*. Zaporizhzhia. P. 115–117. [in Ukrainian]
- Ivanyusheva, N. (2020). The role of a children's educational book for a deaf child. *The role and place of psychology and pedagogy in the formation of a modern personality*. 1, 4–6. [in Ukrainian]
- Marchuk, T. O. (2003). Peculiarities of assimilation of program material from the "Environment" section by deaf preschoolers. *Defectology*. 3 (29), 39–41. [in Ukrainian]
- Education of children with hearing impairment: educational and methodological guide (2019). S. V. Kulbida and others. (Ed.). Kharkiv. 216 p. [in Ukrainian]
- Shevchenko, V. (2016). Organization of gaming activities of children with hearing impairments in a preschool institution. *Current issues of remedial education (pedagogical sciences): a collection of scientific papers of Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University*. 7 (2). Kamianets-Podilsk. P. 438–447. [in Ukrainian]

Відомості про авторів:

Дьоміна Владислава Ігорівна
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, м. Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

Дубяга Світлана Миколаївна
svetlana_107@ukr.net
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2023-31-77-83

*Матеріал надійшов до редакції 06. 11. 2023 р.
Прийнято до друку 30. 11. 2023 р.*

Information about the authors:

Domina Vladyslava Igorivna
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Dubaha Svitlana Mykolaivna
svetlana_107@ukr.net
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2023-31-77-83

*Received at the editorial office 06. 11. 2023.
Accepted for publishing 30. 11. 2023.*